

dr hab. Anna Wachowiak, prof. SGGW w Warszawie

Warszawa, 25.05.23

Wydział Nauk Socjologicznych i Pedagogiki

Katedra Socjologii

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

anna_wachowiak@sggw.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Jordana Klimka :

Konflikt tożsamościowy artystów. Geneza, warianty i modele postępowania.

Recenzowana praca doktorska składa się z : Wprowadzenia, pięciu rozdziałów (rozdz. 1, Teoretyczne implikacje badań nad konfliktem tożsamościowym, rozdz. 2, Aktywność artystyczna jako obszar konfliktu tożsamościowego, rozdz. 3, Założenia metodologiczne badań własnych nad konfliktem tożsamościowym, rozdz. 4, Typy konfliktu tożsamościowego artystów, rozdz. 5, Strategie zarządzania konfliktem tożsamościowym, Zakończenia oraz Bibliografii.

We wprowadzeniu Autor już w pierwszym zdaniu stwierdza, że pytanie o tożsamość jest dziś kluczowe z perspektywy analizy relacji społecznych i kulturowych. Choć, jak zauważa, często pozostaje bez odpowiedzi! Dalej wspomina, że często mówimy o problemie tożsamościowym a nie kryzysie (terminie często nadużywanym).

Już na wstępie rodzi się więc pytanie, w jaki sposób coś fundamentalnego dla relacji może pozostać bez odpowiedzi??? Otóż nie może, lecz zdaniem Autora tak jest!

Nie wiadomo też do końca o co chodzi , gdy mówi o problemie tożsamościowym a nie kryzysie, jak pisze pojęciu nadużywanym. Jak się ma jedno do drugiego, tego się nie dowiadujemy. Do tego dochodzi przecież jeszcze konflikt tożsamościowy. Czy jest on kryzysem czy problemem? Sam Autor, pisząc o konfliktach tożsamościowych, również często tego pojęcia nadużywa. Właściwie wiele sytuacji w pracy Artystów,(różne sytuacje stresowe), zostaje zaszufładowanych jako konflikty tożsamościowe, choć w wielu przypadkach wcale tak nie jest (np. działanie pod presją czasu s.99/100, w formule projektowej i dead linów niewiele ma wspólnego z konfliktem tożsamościowym, jak sędzę a raczej z konfliktem w miejscu pracy, na linii pracodawca, zleceniobiorca, jakże częstych dzisiaj, gdy daje się wykonawcom za mało czasu na zadanie, podyktowane np. oszczędnościami, czy też pracą w systemie adhocracji, gdzie już sama formuła ad hoc sugeruje brak przewidywalności do pewnego stopnia.) A przecież nie wszystkie konflikty w miejscu pracy prowadzą do konfliktów tożsamości.

Dobrze jednak, że ta praca powstała. Pokazuje bowiem, jak w zawodach artystycznych (z istoty swojej i charakteru częściej, niż w innych profesjach narażonych na wiele, na częste i poważne konflikty tożsamościowe), mogą one się tworzyć, czyli jest to właśnie pytanie o

tytułową genezę, jakie są ich rodzaje (czyli tytułowe warianty) oraz strategie działania wobec nich (tytułowe modele postępowania).

Typologia konfliktów tożsamościowych artystów została w sposób zasadny wyodrębniona/podzielona na 3 odrębne strukturalnie rodzaje, będąca odpowiedzią na to:

-Co jest materią sztuki, jej zmienioną, postmodernistyczną charakterystyką jako idea, koncept, komunikacja, a zatem jak zmienia się tożsamość artysty (redefinicje tożsamości artysty)

-Czym jest otoczenie, w jakim powstaje sztuka i jego złożoność

-Czym jest i jakie problemy stwarza społeczność odbiorców sztuki w ponowoczesnych realiach.

Rozdział I pokazuje, jak zresztą i cała dysertacja dużą erudycję Autora i orientację w bardzo rozległej, bogatej literaturze przedmiotowej.

Przegląd koncepcji konfliktu, jako osiowy w literaturze socjologicznej, jest w dysertacji wyczerpujący i bardzo rozległy, uwzględniający wszystkie znaczące: zarówno klasyczne, jak i współczesne koncepcje konfliktu, wiele ujęć i perspektyw teoretycznych, tak dotyczących problemów ekonomicznych jako ich głównego źródła, jak i współcześnie bardzo istotnych konfliktów kulturowych. Trzeba zgodzić się z Autorem, że koncepcja konfliktu kulturowego jest wciąż inspirującym projektem teoretycznym. Uznał On i słusznie, że pojęcie konfliktu kulturowego jest właściwym narzędziem do podjęcia wyzwań związanych z badaniem konfliktów tożsamościowych. Kryteria podmiotowe i przedmiotowe konfliktu, jawność, czy też ukryta forma, siła konfliktu, pełnią jednak raczej funkcje referencyjne i nie wykorzystano do końca ich potencjału. Raczej zrezygnowała bym z ozdobników.

W odniesieniu do socjologicznej kategorii tożsamości trafne jest spostrzeżenie, że „konieczność nieustannego dokonywania określonych wyborów i dopasowania się do zmieniającego się otoczenia (powodują, że przyp.A.W.), tożsamość jest zmienna w czasie, niedookreślona, wymagająca poszukiwań i kreacji (Grzymała-Kazłowska 2013, 48; Wróblewska 2011, 176-177), a więc konstruowania na nowo (Bauman 2000, 51) i na różne sposoby, przed czym nie ma „ucieczki” (Bauman 2003, 8). Kategoria teoretyczna tożsamości wydaje się kluczową osią analizy socjologicznej środowiska artystycznego, ponieważ świat sztuki jest ściśle związany z osobowością jego twórców (Linkiewicz 2014), stanowiąc dla nich ważną, odrębną przestrzeń funkcjonowania.” (ibid. s.24).

Dla Autora dysertacji również ta kategoria stała się osią analizy. „Konstrukt tożsamościowy jest zatem złożony z wielu tożsamości o różnym poziomie znaczenia, zakorzenionych w biografii i doświadczeniach życiowych jednostek (Giddens 2007, 107; Wnuk-Lipiński 2004, 207-211), stanowiących swoistą trajektorię rozwoju od przeszłości do antycypowanej przyszłości (Giddens 2007, 105). Ibid. s.29.

„Tożsamości społeczne związane z normami myślenia i działania wpływają na codzienne decyzje”. (ibid. s.42.) Rozbieżne normy behawioralne pokazują właśnie konflikty tożsamości. Autor mówi tutaj o: indywidualnych, środowiskowych i społeczno- kulturowych ramach takiego konfliktu. Ciekawym wątkiem jest pokazanie faz kształtowania się i narastania konfliktu tożsamościowego, prowadzące lub nie do redefinicji tożsamości.

Ważnym szczególnie jest pokazanie sytuacji, w której dochodzi do przemiany w obrębie tożsamości indywidualnej, w sytuacji gdy nie dochodzi do jednak do modyfikacji tożsamości zbiorowej i jakie wynikają z tego potencjalne konsekwencje.

Tak przygotowana i zarysowana perspektywa teoretyczna kieruje nas do bezpośrednio już związanych z tytułem pracy rozdziału drugiego: Aktywność artystyczna jako obszar konfliktu tożsamościowego, składającego się z 3 podrozdziałów: 2.1. Świat sztuki jako przestrzeń konfliktu, 2.2. Aktywność artystyczna jako forma ekspresji i poszukiwania tożsamości. 2.3 Konflikt tożsamościowy artystów i jego uwarunkowania.

Podrozdział pierwszy: Świat sztuki jako przestrzeń konfliktu, wskazuje zwłaszcza na dylematy oceny wytworów pracy artystycznej. Jednym z częstszych jest dylemat ich oceny w oparciu o kryterium sukcesu biznesowego. „Proces komercjalizacji sztuki prowadzi także do konfliktu pomiędzy autotelicznym a komercyjnym wymiarem aktywności artystycznej”. (ibid. s. 59.)

„Decyzja o rozwoju kariery artystycznej może być spowodowana np. chęcią osiągnięcia określonego poziomu popularności i wypracowaniem marki artystycznej na rynku sztuki, co ma bezpośrednie przełożenie na pozycję społeczną, prestiż czy dochody.” Ibid. s.59.

Innym źródłem konfliktów jest rywalizacja z innymi artystami o prestiż i uznanie w wyniku instrumentalnego i indywidualistycznego traktowania sztuki. Autor podkreśla, że „w dobie powszechnego dostępu do nowoczesnych narzędzi komunikacyjnych to zjawisko może być bardziej nasilone.” s. 60.

„Przykładem rywalizacji artystów o uznanie, prestiż, pozycję, markę, itd. w obrębie własnego środowiska, jak i na rynku sztuki jest zjawisko nadmiaru efektów pracy twórczej.” s.61.

(por.Golka M., gospodarka śmieci kulturowych.)

„Artyści nie są skupieni jedynie na źródle własnej ekspresji, ale rozważają także bodźce pochodzące od pośrednich uczestników procesu twórczego”. s.62. (Chodzi o organizację procesu produkcji dzieła.)

Włączanie odbiorców sztuki do procesów twórczych to kolejne potencjalne źródło konfliktów.

„Włączanie odbiorców do procesu twórczego w sztuce wiąże się zatem z konfliktem wewnętrznym artystów, którego istotą jest dylemat pomiędzy realizacją własnej wizji artystycznej a oczekiwaniami innych uczestników procesu twórczego. W szczególności zastanawiające jest, na ile proces twórczy ulega przeobrażeniom ze względu na wynik pewnej kalkulacji.”s.62

„Dbałość o jakość artystyczną stanowi zresztą kolejny wymiar konfliktu w przestrzeni procesu twórczego, którego przyczyną jest m.in. proces komercjalizacji sztuki. Już przedstawiciele Szkoły Frankfurckiej, Max Horkheimer i Theodor W. Adorno uznawali, że sztuka jest towarem (1994, 177).” s.63

Stąd jak zauważa, ta zmiana powoduje, że wartość kulturowa staje się jakby drugorzędna, tak, jak i integracja moralna oparta na wartościach symbolicznych.

Może to być potencjalnym źródłem kryzysu tożsamościowego. „Aktywność artystyczna jest traktowana w kategoriach ekonomicznych, biznesowych. Ważne są nie jakiegokolwiek wartości, przywiązanie do książkowego produktu, ale sam jego obieg, im on większy, tym – paradoksalnie – wartość kulturowa produktu mniej istotna (Burszta 2009, 175). (Klimek s.63).

Komercjalizacja sztuki wiąże się także z konfliktem pomiędzy dbałością o jakość dzieł artystycznych a zaspokajaniem oczekiwań publiczności. Sztuka coraz częściej ma charakter masowy niż elitarny, co ma swoje bezpośrednie odzwierciedlenie w liczbie dostępnych wydarzeń artystycznych (Szlendak 2017, 67-69). Ibid. s. 64.)

Autor zwraca też uwagę na kolejny, trzeci wymiar konfliktu tożsamościowego Artysty, jakim jest upowszechnianie sztuki. „Jednym z wymiarów sprzeczności w obrębie dystrybucji sztuki jest spłylenie przekazu na skutek rozwoju i upowszechnienia nowoczesnych technologii komunikacyjnych, za pośrednictwem których efekty pracy artystycznej są coraz częściej rozpowszechniane.” (ibid. s.65.- sztuka jako magazyn towarów konsumpcyjnych, jak i odmienność wizji artysty a odbiór przez publiczność, artyści jako dostarczyciele wrażeń) ibid.s. 70.)

Autor ciekawie spostrzega, że twórczość artystyczna jest także procesem tworzenia siebie. Powstają więc różne projekcje i identyfikacje dla „Ja”, co może być źródłem konfliktów tożsamościowych. Rozdział kończy Autor konkluzją, że „konflikty tożsamościowe są na tyle złożone, że implikują potrzebę kolejnych analiz” (s. 71).

Podsumowując, drugi rozdział recenzowanej pracy doktorskiej mgr Jordana Klimka: (Aktywność artystyczna jako obszar konfliktu tożsamościowego) , uważam za udany i dobrze ustrukturyzowany, oparty na obszernej i właściwie dobranej literaturze.

Odzwierciedla on dominujące źródła konfliktów , które narażają współczesnych twórców na liczne napięcia ról, presje krzyżujące się, stresy a nawet potencjalne kryzysy tożsamościowe, według postawionej diagnozy, choć ciągle do końca nie wiemy, co tak naprawdę stanowi o tym, że jeszcze się taki kryzys tożsamościowy nie pojawił lub że właśnie tak się już stało.

Zdaję sobie sprawę z tego, że kryzys taki trudno zmierzyć, lecz w związku z tym pojawia się pytanie, czy nie powinniśmy ostrożniej operować tym pojęciem? Nie zmienia to mojej ogólnej oceny tego rozdziału!!

Rozdział 3. Założenia metodologiczne badań własnych nad konfliktem tożsamościowym artystów.

Na początku rozdziału Autor zauważa, iż „badania socjologiczne w obszarze kultury mają już długą tradycję, która wskazuje na pewną specyfikę procesów poznawczych.” s. 101.

Oznacza to zatem, że jest możliwość wyboru optymalnej metody badawczej, dostosowanej do celów badań własnych. Uzasadnienie wyboru metody jakościowej, zamiast testowania hipotez, jak jest w badaniach o charakterze ilościowym, jest przekonujące.

Tak, jak i zapowiadana metoda triangulacji tych metod.

Niestety nie zauważyłam łączenia kilku metod jakościowych, poza zapowiedzią. Wybór natomiast padł na wywiady swobodne, z posiadaną listą pytań- dyspozycji.

Niestety tych pytań w opracowaniu nie pokazano, a lista taka ma posłużyć przecież „wysycaniu” możliwych odpowiedzi na dane pytanie, (co zaznaczono w tekście), jak i możliwości dokonania pewnych uogólnień, tak, aby przesunąć się w kierunku od eksploracji do pełniejszego opisu, w stronę zależności przyczynowo- skutkowych.

Tak się nie stało, nie poznaliśmy takiej listy, jak i dokonanej próby takiego zestawienia odpowiedzi, w kierunku poznania rysujących się zależności.

Cytowane wypowiedzi, prezentowane dalej, mają charakter dość ilustracyjny.

Deklaracja na str. 103, iż Autor dąży do obiektywizmu, może wywołać cień uśmiechu na twarzy, gdyż jeśli ktoś pretenduje do bycia naukowcem , ta żelazna zasada obowiązuje każdego na polu nauki. Chyba, że stosujemy jakieś formy tyłu dialogic performance, stosowane przez włoskiego historyka i socjologa , modnego Aleksandro Portellego, w historiach mówionych, które z samego założenia zrywają z naukowym obiektywizmem, na rzecz zbliżania się do widzenia świata przez zwykłych ludzi. Lecz przecież praca ta nie jest związana w żaden sposób z historią społeczną, a więc mieści się z dala od idiografii.

To nie koniec moich wątpliwości. Mam je w związku z wyborem całej palety zawodów artystycznych, jako materiału w taki sposób dobranej próby celowej, tak, że zamazana została całkowicie swoistość problemów tożsamościowych w każdej z tych profesji, bo przecież trudno mówić o podobieństwie problemów tożsamościowych np. krytyka artystycznego, jak i muzyka, czy aktora, reżysera etc.

Moim zdaniem ciekawe było by pokazanie różnic.

A więc cele i problematyka badań nie budzą moich wątpliwości, odnosi się to natomiast do zastosowanej strategii badań (czyli doboru profesji ; por tabela s. 112).

W opisie realizacji badań nie doszukałam się podstawowej informacji na temat miejsca i czasu przeprowadzonych badań, a informacja taka jest dość podstawową i standardową w takim wypadku.

Rozdział IV , Typy konfliktu tożsamościowego artystów, pomimo powyższych uwag, uważam za udaną próbę zaprezentowania typów konfliktów tożsamościowych, zaprezentowanych w kolejnych podrozdziałach rozdziału IV. Przedstawione typy konfliktów tożsamościowych zostały przedstawione w sposób tyleż wnikliwy, co ciekawy.

Rozdział 5. Strategie zarządzania konfliktem tożsamościowym, składają się z kilku podrozdziałów, które ciekawie i adekwatnie ukazują stosowane remedia na opisywane w całej złożoności i uwarunkowaniach konflikty tożsamościowe.

Rozdział ten może w jakiś sposób przekonać sceptyka do zastosowanej strategii w doborze celowym i jest ciekawym pomysłem, aby jednak pokazać istniejące strategię aktywne, gdyż one dominują w całości pokazanego obrazu.

W zakończeniu czytamy, iż „zestawienie obu kategorii teoretycznych, tj. konfliktu i tożsamości, odzwierciedla zjawiska występujące w przestrzeni relacji społecznych, które, choć bywają zauważone „między wierszami”, to do tej pory nie zostały jednoznacznie

zdefiniowane lub dookreślone.” Pokazanie konfliktów tożsamościowych artystów, wobec ciągle zmieniającej się rzeczywistości i uwarunkowań, w których funkcjonują, a także istniejących przecież wielu mitów na ten temat, pokazują, jak ważna jest orientacja prezentystyczna, na jakie trudności ona napotyka, jak trudno z tą problematyką się zmierzyć i że może z tej próby wyjść zwycięsko!!

W podsumowaniu:

Recenzowaną pracę mgr Jordana Klimka oceniam jako spełniającą wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Wnioskuje o jej przyjęcie oraz o dopuszczenie do publicznej obrony.

dr hab. Anna Wachowiak, prof. SGGW w Warszawie

ORCID: 0000-0002-5971-4847 e-mail: anna_wachowiak@sggw.edu.p

Dr hab. Anna Wachowiak, prof. SGGW

Katedra Socjologii
INSTYTU NAUK SOCJOLOGICZNYCH I PEDAGOGIKI

SZKOŁA GŁÓWNA GOSPODARSTWA WIEJSKIEGO W WARSZAWIE
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa
tel. +48 22 593 10 00, +48 22 593 10 87
NIP: 525-000-74-25
www.sggw.pl

